

Людмила Демченко, Ігор Тесленко

ТЕСТАМЕНТИ КНЯЗІВ ОСТРОЗЬКИХ ДРУГОЇ ЧВЕРТІ XVII СТОЛІТТЯ*

Зі смертю в 1620 році останнього князя на Острозі рід був приречений на вигасання. Єдиними носіями прізвища відтоді залишалися жінки. На початку окресленого у назві періоду було їх п'ятеро, але до середини XVII століття дожила тільки одна. В 1635 році померли вдови рідних братів волинського воєводи Олександра та краківського каштеляна Януша Васильовичів – Анна Костчанка і Теофілія Тарлувна. Дочка першої з них Катерина (дружина великого коронного канцлера Томаша Замойського) відійшла у вічність в 1642 році, пасербиця другої Єфросинія (дружина київського воєводи кн. Олександра Заславського) померла ще в 1628-му. Дана публікація присвячена заповітам Костчанки і Тарлувни. Дві інші жінки, здається, останніх розпоряджень на письмі не залишили.

* * *

Заповіт Анни Костчанки княгині Острозької споряджено 1 лютого 1634 р. в Ярославі. Місце знаходження оригіналу, який, швидше за все, колись зберігався в архіві Любомирських, сьогодні не відоме. Із копій і самого тексту випливає, що тестамент був написаний власною рукою жінки і завірений лише її підписом та печаткою.

З-поміж інших заповітів аналізований документ вирізняється великою кількістю і щедрістю пожертв на користь Церкви, а також наявністю розлогого звернення до нащадків. Особливо близькі й довірливі стосунки пов'язували Анну Острозьку з чоловіком її старшої дочки Софії († 1622) руським воєводою Станіславом Любомирським. Турботливе ставлення «наймилішого сина» до дружини й дітей, підтримка в різних починаннях княгині Анни та обов'язковість переконали тестаторку в тому, що саме цей зять має стати «екзекутором» її заповіту.

Насамперед, княгиня просить покласти її тіло в каплиці Святого Хреста ярославського єзуїтського костелу. В цій частині розпоряджень аристократка жодним чином не згадує свого давно померлого чоловіка, тлінки якого

---

* Дякуємо за допомогу в підготовці до друку цього матеріалу Маріюшу Махині, Івану Гаврилюку, Конраду Жеменецькому та Андрію Фелонюку.

спочивали в острозькому Богоявленському соборі. Це важливий момент. З нього випливає, що ініціатива перепоховання в Ярославі князя Олександра Острозького належала не самій Костчанці, а таки її дочці Анні-Алоїзі Ходкевич¹.

Далі в заповіті зроблені розпорядження стосовно виплати боргів, список яких мав у себе підскарбій княгині Самуель Каленкович. Поіменно у тексті згадані тільки дві особи, з якими слід було розрахуватися, – дочка тестаторки Катерина Замойська («пані підканцлерова») і її ж двоюрідна сестра Анна Костчанка («ярославська черниця»).

Як уже було зазначено, велику частину документа складають пожертви на різні католицькі храми і монастирі, а особливо ті два, в яких були поховані пращури, батьки та діти княгині – фарний та єзуїтський костели в Ярославі. З-поза ярославських святинь грошові дотації отримали костели Св. Яцека в Кракові, Св. Варвари в Переворську і кармелітський храм у Вишничі, в якому знаходилася труна дочки тестаторки Софії з Острога Любомирської. Звертаючись до спадкоємців, жінка наполегливо просила віддати Церкві все, що записала. При тому деякі з пожертв суттєво перевищували суми, які зазвичай виділялися в заповітах на утримання святинь. Право вільно розпоряджатися десятками тисяч злотих, на думку тестаторки, впливало із того, що вона за життя і так витратила на дітей понад 800 тисяч.

Завершується заповіт благословінням, адресованим усім дітям та онукам від старших до молодших. Останні слова містять заклик до нащадків жити в мирі й любові.

Померла вдова волинського воєводи кн. Олександра Острозького 30 жовтня 1635 р.² За деякими свідченнями, тіло небіжчиці було віддане землі у найкоротший термін – всього за тиждень, 6 листопада³. Втім, спеціально видрукувані з цієї нагоди панегірики вказують на інший час – початок 1636 року. 7 січня Мартин Гіньча читав поховальну промову над тілом княгині в єзуїтському костелі, а за два дні Войцех Чарноцький виголосив свій текст у ярославських бенедиктинок, яким дісталася серце і внутрішні органи небіж-

---

¹ Звертає увагу хронологічна близькість дат смерті (30.X.1635) і погребіння (7.I.1636) Анни Костчанки зі спробою перевезти тіло її чоловіка до Ярослава (весна 1636 р.). За свідченням сучасника, дочка Костчанки пані Ходкевичева забрала батькові кістки з острозького Богоявленського собору «в п'яток страстний, в ночі з п'ятка на суботу» (15/16 квітня 1636 р.), а через деякий час поклала їх «подпі матки своєї». Можливо, перепоховання відбулося вже за місяць. Принаймні, 24 травня 1636 р. нащадки Анни Костчанки зібралися в Ярославі для поділу її майна, і це була найкраща нагода провести відповідні урочистості в присутності всіх родичів і спадкоємців подружжя Острозьких, див. *Бевзо О.А.* Львівський літопис і Острозький літописець. – Київ, 1971. – С. 136-137; *Makara J.* Dzieje parafii jaroslawskiej od początku do r. 1772. – Jarosław, 1936. – S. 174.

² *Makara J.* Dzieje parafii jaroslawskiej od początku do r. 1772. – S. 170, 613.

³ Там само. – S. 172.

чиці⁴. Детально про жалобні урочистості розповідає в історії ярославської парафії кс. Якуб Макара⁵.

Заповіт Теофілії Тарлувни княгині Острозької написаний 13 листопада 1635 року в дембненському замку неподалік Тарнова. Його зміст в деталях переказує у своїй статті, присвяченій біографії жінки, Яцек Пеляс⁶. Сам документ, оригінал якого не зберігся, був вперше опублікований у 2005 році за копією, внесеною до актових книг Краківського гродського суду⁷.

Основну частину заповіту Тарлувни складають вказівки щодо поділу майна. Земельні володіння, які знаходилися в безумовній власності жінки, практично не згадані. Відомо, що було їх зовсім небагато, і дісталися ці добра рідним братам Теофілії. А от шерех волостей і ключів, які перебували в тимчасовому триманні тестаторки за записом чоловіка, після її смерті автоматично мали перейти до рук острозького ордината з роду князів Заславських. Коротке розпорядження щодо цього, хоч і без вказівки імен і титулів, міститься в тексті заповіту.

Більше уваги приділено рухомому майну – особистим речам і грошовим сумах, відказаним Тарлувною своїм родичам, знайомим і слугам. Як і в заповіті Анни Костчанки, зустрічаємо тут чимало дарів на різні церковні установи в Кракові, Тарнові, Дембні, Казимири і Вольбромі, однак розміри пожертв суттєво нижчі. Чи не найбільше перепало особам, яких княгиня Острозька просила стати ексекуторами її заповіту. Двоє з них були поруч в момент укладання духовниці: сповідник Теофілії вольбромський канонік Ян-Гелазій Журавський і краківський гродський суддя Станіслав Ксенський. Останній підготував оригінал тестаменту (або навіть дві його копії) і після

⁴ *Czarnocki W.* Malogranat abo kazanie przy exequiach Jaśnie Oświeconej Jej Mci Paniej, P. Anny z Sztemberku Xiężny Ostrogskiej, Hrabinej na Tamowie, wojewodzinej wołyńskiej, miane w Jarosławiu w kościele Ś. Mikołaja Paniien Zakonnych Ś. Benedykta fundowanym i nadanym od tejsze X. J. M. 9 stycznia Roku Pańskiego 1636. – Kraków: W drukarni Dr Franciszka Cezarego, [1636]; *Hińcza M.* Złota Korona abo Kazanie na Pogrzebie J. O^{ci} Xżny Anny z Sztemberku Ostrowskiej, Hrabinej na Tamowie, Wojewodzinej Wołyńskiej... dnia 7^{go} Stycznia Roku 1636 w Kościele Jarosławskim Soc. Jesu. – Kraków: W drukarni Dr Franciszka Cezarego, 1636. Окрім цих двох панегіриків відомий ще один, який виголосив у ці дні в Ярославі Якуб Собеський, див. *Sobieski J.* Mowa przy ostatniej usłudze oddaney JO Xiężnie Jey Mści Ostrogskiej Annie z Kostkow, Wojewodziny Wołyńskiej // *Ostrowski Daneykowicz J.* Swada kondolencyjna albo miscellanea mow pogrzebowych. – Lublin, 1745. – S. 32-35 (аналіз змісту див. *Вихованець Т.* “Казання” Якуба Собеського при похованні Анни Костчанки Острозької // *Записки Наукового товариства ім. О. Оглоблина.* – Острог, 2003. – Вип. 2. – С. 85-94).

⁵ *Makara J.* Dzieje parafii jarosławskiej od początku do r. 1772. – S. 170-172.

⁶ *Pielas J.* Sprawy rodzinne i majątkowe Teofili z Tarłów Ostrogskiej (zm. 1635) // *Tarlowie. Z dziejów kulturalnych, gospodarczych i politycznych rodu.* – Janowiec, 2009. – Т. 2. – S. 75-115.

⁷ *Cui contingit nasci, restat mori: wybór testamentów staropolskich z województwa sandomierskiego / Opracowali M. Lubczyński, J. Pielas i H. Suchojad.* – Warszawa, 2005. – S. 87-90.

смерті аристократки пред'явив документ на уряді для вписання в актові книги. Окрім отця Гелазія і пана Ксенського ще одним езекутором несподівано мав стати володимирський староста кн. Юрій Заславський – єдиний згаданий у тексті представник руської аристократії з Волині, якого Тарлувна чомусь назвала «синовцем» свого померлого чоловіка. Звісно, ніяким синовцем (тобто племінником) Януша Острозького князь Юрій не був. Із краківським каштеляном володимирського старосту прямо пов'язувало хіба те, що його рідний брат доводився першому світському сенатору Республіки зятем.

Четвертим, і головним езекутором тестаменту був брат княгині тарновський пробощ і краківський канонік Анджей Тарло. На нього покладалася найвідповідальніша місія попідкуватися про поховання сестри в родовій усипальниці її чоловіка у Тарнові. Тут же у храмі ксьондз Анджей мав встановити різьблену епітафію на честь небіжчиці з гербами Тарлів і Острозьких. Обидва доручення були виконані після смерті Теофілії, яка відійшла у вічність в Дембні 28 листопада 1635 року⁸.

Публікація документів

№ 1

1634, лютого 1. Ярослав. – Тестамент Анни Костчанки зі Штемберка, вдови волинського воєводи кн. Олександра Острозького

W imię Oycy, y Syna, y Ducha Przenaswietszego.

Zaczynam testament ostatniey woley moiey przy zdrowiu dobrym y baczeniu zupełnem, własną ręką moją pisany, prosząc Pana Boga mego, aby mi dał taką łaskę, zebym wszystko według woleiy Iego Boskiey rozporzadzila ku wiekszey cci y chwale Iego Boskiey y aby dał taką wagę prozbom moim, ktore tu położę, zeby iego m[il]osc pan woiewoda ruski, ktorego czynię exekutorem tey ostatniey woley moiey, wykonać prętko z miłością synowską raczył, zadnemі przeklestwy ani pogrozkami Sądu Boskiego nie obowięzię ie[g]o m[il]osci, ale nowym, a zda mi się skuteczn[ie]y[szy]m, sposobem ie[g]o m[il]osci obowięzię, to iest związkiem miłościy synowskiey, którą zawsze znała, po smierci poznam pewną, a ta iest proba wiernego przyjaciela. Proszę, aby ie[g]o m[il]osc te wszystkie rzeczy, nizey położone, iako nayprzedzey po smierci moiey wykonać raczył.

Dziękuję wprzod Bogu memu za wszystkie dobrodzieystwa Boskie mnie uczynione, a naprzod proszę, skoro się rozłączy dusza z ciałem, aby iako naywiecsey mszey swietych odprawowane były za mie y przez wszystkie czas az do po-

---

⁸ Pielas J. Sprawy rodzinne i majątkowe Teofili z Tarłów Ostrogskiej (zm. 1635). – S. 106.

grzebu, a o to proszę iako naypilniey, aby pretko oddac ziemię ziemiey. Mieysce pogrzebu w kosciele oycow iesuitow w kaplicy Krzyza Swietego, pod którym mie tez tu zyiącą Bog moy miec raczył, porządkiem chrześcianskim, a ofiar swietych iako naywiecey coby na koszty niepotrzebne obrocic się miało, ialmuzny na ublaganie gniewu Boskiego, aby miłościw byc raczył, Pan Bog zapłatą będzie.

Długi coby bez zapisow, acz y tych nie wiele znalezc się mogły w miescie albo rzemiesnikom y inszym, o których wie pan Kalenkowicz, ktoreby się prawdziwie pokazały, proszę unizenie zaplacic. || [арк. 6 зв.]

Panicy podkanclerzyney za rostruchany, ktorychem była wzięła kilka na potrzeby swą, dać szesc set złotych. Materiey nie dobranej na kilka szat, złotych pultora tysiąca. Za łańcuszki, nie dane dla prętkosci, dwanasie set złotych.

Pannie xieniey iarosławskiej złotych tysiąc oddac, com winna.

To tesz powinna nagroda sługom, którą na kartce osobny spiszę y tu przyszyję, ręką swą własną pisany registrzyk, albo dla odmian sług, albo tesz czesto im sama nadgrode czyniąc.

Koscioly wszystkie w maietnosciey moiey zalecam ich m[ilos]ciom pozostaly – farny, kędy ciała rodzicow moich odpoczywaią, y synow moich, y inszych wielu ludzi zacnych, przodkow moich, wszak z laskiey Bozey potomki zostawię katolickie, będzie się kazdy chciał przysłużyć z ich m[ilos]ciow Panu Bogu w rozmnazaniu chwaley Bozey. Takze y kollegium iarosławskie fundaciey rodzicow moich y kędy ciało moje odpoczywac bedzie miłościwey lasce y obronie ich m[ilos]ciow. Panny zakonne, iako nowe szczepki, zalecam lasce y obronie ich m[ilos]ciow, iako wieznie Christusowe, teyze obronie ich m[ilos]ciow.

Ialmuzny, na ktore z pewnego kontraktu mego z ie[g]o m[ilos]cią panem woiewodą mam od ie[g]o m[ilos]ci dziesięć tysięcy, było pierwey dwadziescia, ale ie[g]o m[ilos]c pan podkanclerzy, miarkuiąc się z ie[g]o m[ilos]cią panem woiewodą o tych rzeczach, chciał tesz byc uczestnikiem tych moich prosb y oswiadczenia miłościey synowskiey po smierci moiey. To iusz tak: od ie[g]o m[ilos]ci pana woiewody te dziesięć tysięcy na domurowanie klasztoru pannom zakonnym tu w Iaroslawiu, tę dziesięć tysięcy oddac ie[g]o m[ilos]c bedzie raczył. Dziesięć tysięcy u paniey woiewodziney wilenskiey oycow iesuitom || [арк. 7] na oltarz do kaplice Krzyza Swietego tu w Iaroslawiu, kędy lezec będę, po smierci moiey, iako nayprecey oddac. Ie[g]o m[ilos]c pan podkanclerzy, proszę, aby tesz dziesięć tysięcy dał, ktore tak naznaczam, aby iako naypredzey oddane były po smierci moiey, pilnie proszę.

Do kosciola Nayswietszey Panney złotych dwa tysiąca: na kaplice na murowanie złotych tysiąc, a na oltarze y ochedostwa złotych tysiac drugi, yedna Zwiastowania Naswietszey Panney, a druga Swietego Michała y wszystkich Aniolow.

Do Swietego Iacka do Krakowa złotych tysiąc.

Do Wisnicza na lampę, kędy naymilsza corka moia pani woiewodzina ruska lezy, oycow karmelitom, złotych dwa tysiąca [oddać].

Do oycow bernardinow do Przeworska na ozdobe oltarza Swietey Barbary tysiac zlotych oddac⁹.

Do kosciola farnego zlotych dwa tysiąca na oltarz Swietego Michala [w kaplicy] synow moich.

Na ochędstwo oltarza błogosławionego Kostki tu w Iaroslawiu u oycow zlotych tysiac oddac.

Do Krzyza Swietego kaplice, kędy lezec będę, zlotych tysiac na lampe, a proszę o to unizenie y powtore, aby zaraz po smierciey moiey oddane były.

Drobiaski niektore na Krzyz do ornatu oycom iesuitom iaroslawskim, iesli go zrobic nie będą mogli, naznaczam.

Srebro wszystko stolowe y wszystko insze, co go iedno mam, wannę, flasze, rostruchany y cokolwiek go będzie na regestrze, ktory tu w tym testamencie zostawię, na ozdobe kosciolow, naspoly [!] się tym maia podzielic, tak oycom wiele, iako y pannom w wadze dostac się ma.

A iz teraz te wszystkie rzeczy, ktore mam, daię z soba wespól Bogu, || [арк. 7 зв.] niech się zaden temu nie dziwuie, bom przez wszystek ten czas opieki albo raczej uslugowania dziatkom moiem nic sobie sama nie uczyniwszy dobrego, a wydałam na własne potrzeby dziatek moich wiecey niz osm kroc sto tysięcy, temi pozostałemi ostatki sama siebie daruię, abym ie przez ręcę slug Bozych przesławszy, nalazła ie w oney nieznaioimey krainie, byłoby to nierozumnego człowieka inszym sluzyc y starac się o dobro ich, a siebe zaniechywac. Insze drobne rzeczy w moim tam schowaniu, ktorych regestr będzie, pannom zakonnym oddac.

A zebym nie schodzila z tey nędze swiata, abym dziatkom moiem nie miała nagradzaiac im powolnosc ich, zostawiac błogosławienstwa macierzyńskiego, poczynam od pierworodnych:

Ie[g]o m[ilos]ci panu woiewodzie ruskiemu, synowi memu najmilszemu, ktoregom milosc y powolnosc znala iako dobrego y miluiącego syna, daię błogosławienstwo Boga mego pragnac szczodroblivey ręki Boskiey wylac nań iak nayhoynieysze błogosławienstwo, y na syny, y corki iego, bo najmilsza corka moia, a matka ich poszła iako mam nadzieie w Bogu zazywac onego wiekuistego błogosławienstwa, a co iey tu Bog dobrotliwy za powolnosc iey nadgradzac miał zostało przy ie[g]o m[ilos]ci y potomstwie iey m[ilos]ci, a tym wiecey powtarzam to błogosławienstwo ie[g]o m[ilos]ci, ze smierec najmilszy corki moiey, a małzonkiey ie[g]o m[ilos]ci nie odmieniła powolnosc y milosci synowskiey ie[g]o m[ilos]ci, bo mie podzwignął w ciezarach. Niech mu to Bog w pociechach po najmilszym potomstwie iego y zdrowiu dobrym y w slawie niesmiertelney nagradza.

Ie[g]o m[ilos]ci panu podkanclerzemu y małżonce ie[g]o m[ilos]ci, najmilszey cor- || [арк. 8] ce moiey, błogosławienstwo moje macierzynskie daię, Boskiey do-

---

⁹ Цього речення немає в інших відомих копіях заповіту.

brociey proszę, aby syna kochanego i corki uchowali na chwale Bożą y pociechy swe, na ktore aby długo w dobrym zdrowiu patrzeli proszę Maiestatu Iego.

Osierociały paniey woiewodziney wileńskiej, corkiey [!] moiey najmilszey, doznałam y w podzwignieniu ciężarow miłości [i]ey daię ieу moie macierzyńskie błogosławienstwo, aby Bog dobrotliwy opiekał się sieroctwem ieу a długo ieу uzyczal zdrowia dobrego.

Tom tez rozumiała za rzecz potrzebną zalecić ich m[ilos]ciom panom synom miłość nie tylko domom ich m[ilos]ciow spólnym pozyteczną, ale naprzod cci Boskiey, obronę Kosciola Bozego, oyczyznę, o to proszę przy unizonym podziekowaniu moim Panu Bogu, ze na nie patrzę, niech ieу Bog przymnaza i gruntuie ią iako najmocniey.

Corkom tez moim tesz miłość zalecam, bo z nią wszystko dobre chodzi, kędy miłość iest między rodzonemi, Bog bywa błogosławiony.

Panią woiewodziną y sieroctwo ieу ich m[ilos]ciom zalecam, a ieу tez proszę, aby się o to starac umiała, zeby w zgodzie i w pokoju się zachowała, a ich m[il]osc takze w pokoju y w miłościy z nią sie obchodzili a spólnie miłowała dziatki ich m[ilos]ciow, tak ie[g]o m[ilos]ci pana woiewody, iako y ie[g]o m[ilos]ci p[ana] podkanclerzego.

Exekutorem testamemu tego czynię iego m[ilos]ci pana woiewodę ruskiego, me[g]o m[ilos]ci[w]e[g]o pana y syna, prosząc, aby iako mi zyiacey powolnosc y miłość synowską pokazował, tak y po smierci całą zachował, wszak mi iest sam ie[g]o m[il]osc świadkiem, ze tez miłość moię macierzeńską uznał. Nie wątpie, ze tey prośbie moiey, albo raczey wszystkiemu y od wszystkich ie[g]o m[ilos]ci zstanie się dosyc.

Pomnię, ze po smierciey xiezney ieу m[ilos]ci Radziwiłowey, marszałkowej litewskiej, za prosbą ieу pretko wolą ieу, w testamencie zo- || [арк. 8 зв.] stawioną, wykonał, tak tym wiecey ia, iako matka, tego się spodziewam, za co tu sławę y pociechy, a w zywoicie wiecznym zapłatę y sowitą nagrodę po długowiecznym zyčiu na swiecie miec bedzie.

W Iaroslławiu dnia 1 lutego 1634.

Anna z Stembergku x[ie]zna Ostroska, w[oiewodzina] w[o]lynska, reka swa¹⁰.

Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника. – Відділ рукописів. – Ф. 91, спр. 181, ч. 4, арк. 6-8 зв.

Оригінал: невідомий

Копії:

1. Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника. – Відділ рукописів. – Ф. 91 [Радзими́нські], спр. 181, ч. 4, арк. 6-8 зв. Незавірена копія. На арк. 9 зв. помітки різними почерками:

¹⁰ *Справа від підпису нотатка:* Locus sigilli.

- 1) Copia testamentu księżney Anny z Szterembergu Ostrogskiej, w[oiewo]dziney wolhynskiej.
  - 2) A. 1634ty.
  - 3) Do szudlady Dispositio Domus Ducum in Ostrog.
  - 4) № 21. Fas. *Imo* Titulo Domus Ducum in Ostrog Ostrogskich.
2. Archiwum Narodowe w Krakowie. – Archiwum Sanguszków. – Teka 4, nr 1, s. 31-36. Незавірена копія, на останній сторінці якої чотири (а не один, як в усіх інших копіях документа) підписи:
Anna z Stemberku x[ięzna] Ostrogska, w[oiewodzina] w[ołynska], reka[ ] sw[ę].
Anna Chodkyewiczowa na Ostrogu.
Alex[ander] Trzebiensky, podkom[orzy] lwowsky, m[anu] p[ropria].
M[a]x[imi]l[ia]n Trzcinsky.
3. Archiwum Główne Akt Dawnych. – Zbiór Aleksandra Czolowskiego, sygn. 626, s. 30-32. Незавірена копія. На звороті напис: Copia testamentu niebozki księżny I. Mosczi Ostrogski roku Panskiego 1634 dnia 1 Lutego. Fundatorki tego klasztoru.

Публікації:

1. (за копією з архіву Перемишльської архидієцезії): Rychlik I. Kościół Kollegiaty Wszystkich Świętych w Jarosławiu. – Jarosław, 1893. – S. 46-48. Поклик наприкінці публікації: «Acta officialitus... Nijowski p. 600 w archiwum kapitul. przemyskiem».
2. (передрук за публікацією Ігнація Рихлика): Makara J. Dzieje parafii jarosławskiej od początku do r. 1772. – Jarosław, 1936. – S. 138-140. Документ опублікований без завершення, з пропусками, доповненнями та осучасненням тексту. В основній частині видання автор неправильно датує його 1624 роком, але в примітках наприкінці книжки виправляє помилку (Там само. – S. 612-613).
3. (за копією зі збірки А. Чоловського) Вихованець Т. Заповіт княгині Анни зі Штерберку Костчанки Острозької // Записки Наукового товариства ім. О. Оглоблина. – Острог, 2006. – Вип. 3. – С. 141-144.

№ 2

**1635, листопада 13. Замок в Дембно. –
Тестамент Теофілії з Тарлів,
вдови краківського каштеляна кн. Януша Острозького**

W ymie Pana Boga Wszchemogącego w Troyci Swietey Iedynego. Amen.

Urodzyszy sie w conditiei smiertelney, uwaziając niepewnosć zycia swoiego, czuiąc słabe zdrowie swoje, poki ieszcze Pan Bog dał y zdrowia, siły, y rozumu, ia, Theophila Tarłowna księżna Ostrogska, kasztelanka [!] krakowska, będąc w umysle z łaskiey [!] Bozey ieszcze doskonałym y zdrowem, poprzedzaiąc czas ostatny niewiadomy pod wołą Bożą iako siebie samę, tak y to wszystko, co do woley y władzey [!] mey Pan Bog dał, zostawuiąc te wołą moię ostatnią na tym pismie zostawuię [!].

Naprzod duszę moię, y ciało, y wszy- || [s. 1748] stko dobro na tym swiecie, wziawszy z rąk Bozych, w ręce Twoie, Panie Wszchemogący, oddaię dusze moie, a ciało zeby w kosciele farnym tarnowskiem w grobie świętey pamieci xiązeczcia ie[g]o m[ilos]ci pana małzonka y dobrodzieia moiego pochowane było bez wielkiey swieckiey pompy, iednak ucciwie wedle stanu moiego. Na który pogrzeb naznaczam czerwonych złotych osmset, ktore są gotowe w szkatule kleynotney,

o których panna Gładyszowna wie. A gdy mie Pan Bog z tego swiata wezmie, na msze swiete do roznych kosciolow y klasztorow do Krakowa y do Tarnowa naznaczam złotych tysiąc, który także gotowy po smierci mey będzie, ktorí aby zaraz oddany był, proszę.

Leguię tesz ie[g]o m[iłos]ci xiędzu proboszczowi tarnowskiemu, rodzonemu swemu, szkatulę ze srebrem oprawną, za którą złotych cztery tysiące dałam, pułmiskow srebrnych dwanasie y talerzow także dwanasie, lichtarzow srebrnych para, faierka srebrna.

Panu Alexandrowi Ossolinskiemu, sinowi ie[g]o m[iłos]ci pana podkomorze-go sedomirskiego, pułmiskow dwanasie, talerzow dwanasie, mis dwie, miednica z nalewką gdanskie srebrne oddaię y leguię.

Xiążeciu ie[g]o m[iłos]ci Zasławskiemu Ięrzemu, sinowcowi swietei pamieci małzonka mego, zaponę diamentową, rozą diamentową, konwi wielkich dwie po kilka garci w nich srebrne oddaię.

Koscielne srebro moje do kaplice w zamku dembinskiem daruię, y aby przy niey zostawało zawsze chcę, także aparaty, które do mszey swietey należą.

Oycu Gielazemu szkatule ze srebrem, za którą dałam pułtora tysiąca złotych.

Do kosciola Bozego Ciała na Kazimierzu dwa dzbany srebrne o dwoch uchach, które mają bydz na oltarzu przy cimborium¹¹ stawiane.

Panu Stanisławowi Xięskiemu, pisarzowi grodzkiemu krakowskiemu, miednica y dzban wielkie srebrne y czarek szesc złocistych leguię.

Pannę Gładyszownę wychowawszy z lat iey młodych, oney zł[otych] 2.000 gotowych, lyzek srebrnych gdanskich dwanasie, garnuszek srebrny, konew srebrną wielką garcową, płasz soboli tabinowy, posciel || [s. 1749] atlasową leguię.

Panicy Samowskiej, słudze moiey, konew wielką srebrną garcową, płasz felpą czarną podszyty oddaię.

Pannie Ulanickiey zł[otych] 300 y spodnicę gdanskiey materiey.

Niewolnicom moim szesciom cudzoziemkom na posag kazdey zosobna po stu grzywien y wolnością każdą z nich daruię, a inszem poddanem moim po pięćdziesiąt grzywien, także y wolność daruię.

Kraiowskiemu, ktoregom z młodosci wychowała, złotych tysiąc leguię, a iesliby, iako począł staranie czynic o panne Gładyszowne, w tym nie ustawał a wola iey tez ta była y powinnych iey, zycze im tego, aby ich Pan Bog błogosławił w stanie swietym małzenskiem.

Corce pana Radlinskiego, którą krzciela, także y corce pana Młynkowskiego, którą także krzciela, po zł[otych] 500 leguię.

Panu Radlinskiemu konia tureckiego wronego z białą nogą y klacz szesc z stada.

Panu Młynkowskiemu klacz szesc, wołow dwanasie.

---

¹¹ *кубок (лат. ciborium).*

Zenie iego lancuch złoty po iedney perle w barele y sztuczek diamentowych dwanascie.

Karlici moiey złotych dwiescie.

Do kosciola tarnowskiego farnego namiot czerwony axamitny, który nad cimborium u oltarza ma bydz zawieszony.

Oltarz z reliquiey, który iest w Wiewiorce, pannom zakonnym aby do kosciola ich tarnowskiego.

Obraz perłowy Naswietszey Panny do kosciola tarnowskiego.

Iey m[ilos]ci paniei Koniecpolskiej z Przeclawia lyszkę złotą, nosz y widelca złote, alembiczek mały srebrny i apteczkę srebrną hebanową oddaie y leguie.

Szaty moie, biale chusti, poscieli, płotna, iedwabie, zawoie, złoto, srebro, do szycia należące, aby między białegłowy te, co przy mnie obecne są, rozdane były, proszę y to iem leguie. A to rozdane ma bydz według zasług ich, co pod rossądek ie[g]o m[ilos]ci xiedza proboscza, rodzonego mego, puszczam.

Woloscze tey, która przy mnie iest obecnie, zeby iey bela dana posciel ta, na ktorey ia || [s. 1750] sama sipiam y z koldrą y z kozuchem tabinowym, proszę y oney to leguie.

Y iey m[ilos]ci pannie sistrze moiey zakonnicy obrazy wszystkie z kaplice moiey priwatney dembinskiej, takze garniszkow iednakych srebrnych parę y apteczkę srebrną pokoiową, w czarną capę oprawną, oddaie.

Szkatulę, czarnem axamitem oprawną, aby z domu nie wychodziła, i[ego] m[ilos]ci x[iędzu] bratu memu leguie.

Szkatulę confectową iei m[ilos]ci pannie sistrze mey rodzoney zakonney oddaie.

Obicie czerwone adamaszkowe z zołtem [!] do kosciola panien zakonnych tarnowskich daruie.

Olęderskich krow dwanascie mego chowania paniey pisarzowey grodzkiej krakowskiej paniey Xieskiej.

Sinowi pana pisarzowemu grockiemu krakowskiemu konia siwego tureckiego.

Oycu Gielazemu klacz dziesiec iednochodnic z stada łanckiego do klasztora nowego wolbramskiego.

Obras moy kochany, com go w Sączu kupiela, temusz oycu Gielazemu.

Krzykawskiej, starosciney dembinskiej, czare srebrną o dwu uchach, takze y plasc czarny, popelicami podszyty, daruie y leguie.

A te wszystkie legata na pogrzebie moiem wyzey mianowanym osobom przez ich m[il]osc panow braciey moiey maią bydz oddane. Inszych rzeczy moich ruchomych inuentarz spisac rosказalam, który ręką swą podpisałam y w ten testament wlozyc kazalam. Te tedy rzeczy ruchome, które tu nie są, komu legowane maią bydz, przesz pany executory nizey mianowane przedane iako nayprędzey, a pieniądze za to wzięwszy, maią ie obrocic zaras na zapłatę czeladzi y slugom y sluzebnicom moiem tem, którzy przy mnie są obecni, y legata wyzey mianowa-

ne oddac maią. A tę zapłatę sługom puszczam na rossądek ie[g]o m[ilos]ci xiędzy proboscza, rodzonego mego, y inszych panow executorow.

Poddani moi, iesliby ktory krzywde iaką odniósł od urzędnika, o czym ia nie wiem, tedy panowie executorowie, o tym spytawszy sie y wedle sumnienia swego || [s. 1751] uwazywszy, nagrodzic maią z tychze pieniedzy za rzeczy ruchomę.

Maiętnosci, dozywociu memu podległe, maią oddac po smierci mey ich m[il]osc panowie rodzeni moy według inuentarzow, ktore do ksiąg grodzkich nowomieyskich są wpisane, z ktorych ieden w szkatule naydzie się. A co nad to zostanie bydeł y inszych rzeczy ruchomych, do dziedzicznych maiętnosci wezmą. Zapisne długi y insze ciezari z maiętnosci dziedzicznej moiey aby były iako nay-predzey zniesione, proszę.

Z gumien pozostalych po smierci mey w maiętnosciach tak dozywotnych, iako y dziedzicznych, co nad potrzebę pogrzebowe zostanie, na ialmuzny do klasztorow obrocic maią ich m[ilos]c panowie rodzeni moi, co puszczam pod wołą y rozsądek i[ego] m[ilos]ci xiedza brata rodzonego mego, ktorego y o to proszę, aby na kamieniu marmurowem, ktorym w kosciele tarnowskiem przed ołtarzem wielkiem polozyc kazala, pamiatkę przes wykowanie herbu mego, drugiego xiązęcia i[ego] m[ilos]ci pana malzonka y dobrodzieia mego zostawiel a czapkę xiązęcą nade mną zawiesic kazal, do ktorey czapki sztuk dwanascie albo co potrzeba będzie przyszyć ie[g]o m[ilos]c roskazę, ktore z szkatuly mey ie[g]o m[ilos]c wziąć kaze albo sam wezmie.

Prosze o to iego m[ilos]ci xiedza proboscza, rodzonego mego, aby i[ego] m[ilos]c, iako przelozony kosciola tarnowskiego, y z milosci braterskiej ku mnie roskazal w kosciele tarnowskiem y doglądał, aby kapłani, ktorem fundusz przes mie iest zapisany, powinności swey dosic czynieli, to iest psalterz ustawicznie odprawowali y msze swiete na kazdy dzien wedle fundatiew moiey, takze y ubogich w szpitalu dembinskiem prouizją aby wedle zapisu mego, ktorym w Sąnczu tego roku uczynila, dochodzyla, i zeby ie[g]o m[ilos]c tego szpitala patronem byc raczył.

Ktorey woley moiey ostatniej za exequutori mianuie y naznaczam tegosz i[ego] m[ilos]ci xiedza Andrzeia Tarła, proboscza || [s. 1752] tarnowskiego, canonica krakowskiego, rodzonego mego, iasnie oswieconego xiązęcia ie[g]o m[ilos]ci Ierzego z Ostroga na Zaslaviu, starostę włodzimierskie[g]o, wielebnego oycza Gielazyna zakonu canonicor[um] regularium¹² y pana Stanisława Xieskiego, pisarza grodzkiego krakowskiego, s czego aby sie ich m[ilos]c nie wymawiali pilnie proszę y exemplarz ieden tego testamentu do rąk iednego z tych executorow p[ana] pisarza grodzkiego krakowskiego, obawiaiac sie, aby ten, co przy mnie będzie, nie zginal, przylozywszy do niego inuentarz srebra y innych rzeczy moich

¹² каноніків регулярних (лат.). Йдеться про приналежність кс. Яна-Гелазія Журавського до ордену каноніків-августинців («регулярних каноніків»).

ruchomych, ręką moją podpisany, oddałam y powierzyłam, y uczczyli mi Pan Bog zdrowia, on roborowac w grodzie ktorem kolwiek mam woła.

Działo się w zamku moiem Debnie y zkonczony ten testament dnia trzynastego nouembra roku 1635 przy bytnosci tegosz oycy Gielazyna, spowiednika moiego, y pana pisarza grodzkiego krakowskiego, ktorego ręką ten testament iest pisany, ktorych uzyłam, aby sie przy podpisie moiem podpisali.

Panie Wszzechmogący, sama siebie y wszystko w ręce y opiekę Twoje Swiętą polecam.

Theophilla xiezna Ostrowska, k[asztelanowa] k[rakowska], ręką swą.

Ioannes Gielazius Zorawski, canonicus regular[ium].

Stanislaus Xieski, pisarz grodzki krakowski, manu propria¹³.

Archiwum Narodowe w Krakowie. – Castr. Crac. Rel. 60. – S. 1746-1752.

Оригінал: *невідомий*

Копії:

4. Archiwum Narodowe w Krakowie. – Castr. Crac. Rel. 60. – S. 1746-1752. Тестамент померлої Теофілії Острозької пред'явив для вписання до краківських гродських книг краківський гродський писар Станіслав Ксенський 2 вересня (вівторок після свята св. Егідія) 1636 р.

5. Archiwum Narodowe w Krakowie. – Archiwum Sanguszków. – Teka 202, plik 41, s. 1-6. Завірений випис з краківських гродських книг.

Публікація: *(за вписом до краківських гродських книг)* Cui contingit nasci, restat mori: wybór testamentów staropolskich z województwa sandomierskiego / Opracowali M. Lubczyński, J. Pielas i H. Suchojad. – Warszawa, 2005. – S. 87-90.

---

¹³ *власною рукою (лат.).*